

УДК 377.016

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗАСОБАМИ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

**Герлянд Т., Чеснокова Л.,
м.Київ**

Введення профільного навчання є актуальним та важливим кроком у розвитку української системи освіти. Воно виступає засобом диференціації та індивідуалізації, що дозволяє за рахунок змін у структурі, змісті та організації освітнього процесу більш повно враховувати інтереси, схильності та здібності учнів, створюючи умови для навчання у відповідності з профільними інтересами та намірами стосовно продовження ними власної освіти. Воно спрямоване на реалізацію особистісно-орієнтованого навчально-виховного процесу, при цьому суттєво розширюються можливості побудови учнем індивідуальної освітньої траєкторії.

За сучасних умов у загальноосвітній школі сформувалася стійка думка про необхідність додаткової спеціалізованої підготовки старшокласників для проходження вступних іспитів та подальшої освіти у вищих навчальних закладах. Традиційна їхня непрофільна підготовка у загальноосвітній школі призвела до порушення наступності між нею та вищим навчальним закладом. Профільна старша школа має створити реальні умови для професійного самовизначення кожного учня, сприяти рівному доступу до якісної освіти всіх категорій учнів, забезпечити реалізацію особистісно-орієнтованого принципу організації навчального процесу, індивідуалізації та диференціації навчання [2].

Стратегія реформування сучасної освіти визначає перспективний розвиток старшої школи як профільної. Ці стратегічні завдання конкретизовані у законодавчих і нормативних документах: Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті, Законі України «Про загальну середню освіту», Концепції реформування загальної середньої освіти (12-річна школа), Концепції профільного навчання у старшій школі (нова редакція 2009 року). Останньою передбачено введення в 10-11-х (12-х) класах загальноосвітніх шкіл різних профілів, зокрема: природничо-математичного, суспільно-гуманітарного, технологічного, художньо-естетичного, спортивного.

Профільне навчання передбачає створення певних умов для освіти старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення за рахунок внесення певних змін у цілі, зміст, структуру та організацію навчального процесу.

Основними завданнями профільного навчання є:

- забезпечення поглибленого вивчення окремих дисциплін, програми повної загальної освіти;
- створення умов для значної диференціації змісту освіти старшокласників;
- надання рівного доступу до повноцінної якісної освіти;
- розширення можливостей соціалізації учнів;
- забезпечення перспективних зв'язків між загальною середньою, професійною та вищою освітою відповідно до обраного профілю [5].

На думку багатьох вчених (О.Ворониної, П.Лернера, Н.Пряжнікова, Н.Родичева, С.Чистякової та ін.) сьогодні більшість випускників вузів працюють не за фахом, а випускники професійних училищ не можуть влаштуватися на роботу. Це свідчить про «нецільові» витрати на освіту, недостатню їхню економічну ефективність.

В сучасних соціально-економічних умовах підготовка школярів до трудової та професійної діяльності набуває досить нового значення. Поряд зі скороченням та реструктуризацією ринку праці ґрунтовно змінюються вимоги до рівня і змісту підготовки спеціалістів, основа якої закладається системою загальної освіти. Аналіз зайнятості населення показує, що при достатньо високому освітньому цензі молоді вірогідність реалізації отриманих знань на практиці досить невелика, і лише незначна кількість випускників середніх та вищих професійних навчальних закладів отримує можливість профільного працевлаштування.

Низька конкурентоспроможність молоді робить її найбільш незахищеною категорією на ринку праці. Частіше всього це обумовлено невідповідністю отриманої освіти професійним інтересам і ринковому попиту, недостатньою кваліфікацією, невідповідністю молодих спеціалістів до практичної діяльності [4].

Якість підготовки спеціалістів у середніх і вищих навчальних закладах визначається структурою, змістом попередньої загальної освіти, підготовленістю школярів до професійного навчання. Загальноосвітня практико-орієнтовна підготовка включає трудове та технологічне навчання, яке завершується спеціалізованою підготовкою старшокласників. Вітчизняний педагогічний досвід показує, що практична підготовка учнів в наш час здійснюється,

здебільшого, на базі шкільних навчальних майстерень. Це особливо актуально в умовах сільської школи. Обмежені можливості механізації та матеріально-технічного забезпечення навчально-виробничих процесів призводять до зміни напрямку трудової підготовки школярів. Навчання в шкільних майстернях здебільшого орієнтоване на ремісничу сферу, особливо ручної праці, що призводить до стагнації, а згодом і деградації цілей та завдань технологічного навчання. Але у період економічної кризи неможливо відкрити класи технологічного профілю, найбільш затребуваного на ринку праці, тому що технічне забезпечення шкільних майстерень складає лише близько половини від належного рівня, який вимагається стандартом профільного технологічного навчання. Концентрація кадрових і матеріально-технічних ресурсів в одній установі, такий як ПТНЗ, дозволяє вирішити важливе галузеве завдання – підготувати людину, адаптовану до умов сучасного ринку праці та професій без повертання значних додаткових фінансових коштів.

Роль професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) при впровадженні профільного навчання технологічного напрямку стане більш помітною з розширенням системи міжшкільної взаємодії. Сучасні професійно-навчальні потреби школярів висувають нові вимоги до змісту діяльності ПТНЗ по вирішенню завдань технологічного навчання, вдосконаленню його науково-методичного та організаційного забезпечення. Практика останнього періоду показує, що зі зміною соціально-економічних умов скоротились функції та можливості навчальних ділянок підприємств, покликаних здійснювати практичну підготовку та діагностику в процесі реального виробництва. Слід відзначити, що в умовах сучасного скорочення економічної бази системи освіти вкрай слабо використовуються можливості взаємодії і комплексного використання освітніх ресурсів установ загальної, додаткової та професійної освіти.

На сьогодні особливо актуальним є завдання створення системи профільного навчання у старших класах загальноосвітньої школи, орієнтованої на індивідуалізацію навчання й соціалізацію учнів, у тому числі з урахуванням реальних потреб ринку праці, відпрацьовування гнучкої системи профілів і кооперації старшої школи з установами освіти початкової, середньої та вищої професійної.

Отже, використання раніше накопиченого досвіду соціального партнерства з підприємствами регіону, досвіду створення елементів мережної взаємодії з середніми загальноосвітніми школами й подальший його розвиток доцільний у межах нової структурної одиниці – Ресурсного центру (РЦ) як підрозділу юридичної особи. Такий підхід дозволяє оптимізувати й реалізовувати різноманітні функціональні зв'язки між освітніми установами різних підсистем (старшої профільної школи та ПТНЗ), єдиної регіональної системи освіти, з одного боку, і ПТНЗ разом з підприємствами, з іншого.

Створення РЦ спрямоване на реалізацію наступних завдань:

- удосконалення змісту, створення й реалізація ефективних механізмів керування якістю початкової і середньої професійної освіти;
- забезпечення сталого розвитку обласної системи початкової і середньої професійної освіти, а також

рівного доступу громадян до одержання якісної освіти.

Основним напрямом діяльності РЦ є надання ресурсів ПТНЗ (матеріальної бази, кадрів та ін.) загальноосвітнім школам для організації профільного навчання школярів.

Навчання школярів технології будується на засадах завоювання конкретних процесів перетворення і використання матеріалів, енергії, інформації, об'єктів природного й соціального середовища. Незалежно від напрямку навчання, змістом програми за технологічним профілем передбачається вивчення матеріалу по наступних наскрізних освітніх лініях: культура й естетика праці; одержання, обробка, зберігання, використання інформації; основи креслення, графіки, дизайну, творча, проектна діяльність; знайомство зі світом професій, вибір власних життєвих, професійних планів; вплив технологічних процесів на навколишнє середовище й здоров'я людини; перспективи і соціальні наслідки розвитку технології й техніки.

Навчання школярів технології будується на засадах освоєння конкретних процесів, виходячи з необхідності урахування освітніх потреб особистості школяра, його родини й суспільства, досягнень педагогічної науки, конкретного навчального матеріалу.

Інтегративний характер змісту навчання технології припускає побудову освітнього процесу на основі використання міжпредметних зв'язків. Ці зв'язки можуть виникати з різноманітними предметами, що викладаються, наприклад: з математикою (при проведенні розрахункових і графічних операцій); з хімією (при характеристиці властивостей матеріалів); з фізикою (при вивченні обладнання й принципів роботи машин і механізмів, сучасних технологій); з історією й мистецтвом (при виконанні проектів, пов'язаних з відтворенням технологій традиційних промислів).

Важливим питанням організації профільного навчання є визначення структури та напрямів профілізації, а також моделі його організації. Форми організації профільного навчання можуть бути різними. Наведемо приклад кількох варіантів моделей організації:

– модель внутрішньо-шкільної профілізації – окремо взята школа може бути багатопрофільною (організувати на базі старшого ступеня кілька профілів);

– модель мережної організації – реалізується за рахунок цілеспрямованого та організованого залучення освітніх ресурсів інших освітніх закладів. Вона може існувати у двох варіантах: перший – це об'єднання кількох шкіл навколо найсильнішої, яка, маючи достатній матеріальний і кадровий потенціал, виконує роль «ресурсного центру». Кожна зі шкіл такої групи в повному обсязі забезпечує базові загальноосвітні предмети і ту частину профільного навчання, котру здатна реалізувати в межах своїх можливостей. Решту профільної підготовки бере на себе «ресурсний центр». Така модель не є поширеною: більшість керівників намагаються створити умови для профільного навчання у своїх закладах освіти. Другий базується на кооперації з іншими освітніми закладами й освітніми ресурсами – закладами додаткової, вищої, середньої та професійної освіти. Базисний навчальний план профільного навчання будується на варіативних засадах. Він припускає різноманітні варіанти комбінацій навчальних курсів, які забезпечують гнучкість профільного навчання, включа-

ючи наступні курси: базові загальноосвітні, профільні загальноосвітні та елективні [3].

Базові загальноосвітні курси обов'язкові для всіх учнів та всіх профілів навчання. Вони забезпечують мінімальний рівень загальної освіти. Профільні загальноосвітні курси – це поглиблене вивчення окремих навчальних предметів у старшій школі і визначають спрямованість кожного конкретного профілю навчання. Наприклад, фізика, хімія, біологія – профільні навчальні курси у суспільнознавчому напрямі; література та мови – у філологічному; економіка – у соціально-економічному та ін.

Великі можливості для самовизначення старшокласників засобами профільного навчання мають саме елективні курси – обов'язкові навчальні курси за вибором.

Наприклад, при вивченні розділу «Організація виробництва» доцільно провести екскурсії школярів на виробництво з передовими технологіями й високим рівнем організації праці, а при вивченні розділу «Професійне самовизначення й кар'єра» – у Центри працевлаштування й профконсультаційної допомоги. При відсутності можливостей для проведення екскурсій необхідно активно використовувати технічні засоби навчання для показу сучасних досягнень техніки й технологій: відеозаписи, мультимедіа продукти, ресурси Інтернет.

Отже, професійне навчання старшокласників технологічного профілю припускає впровадження моделі мережної організації профільного навчання на засадах кооперації загальноосвітніх установ з установами додаткової, вищої, середньої й початкової професійної освіти при залученні додаткових освітніх ресурсів. У цьому випадку учням надається право вибору одержання профільного навчання не тільки там, де він вчиться, але й у кооперуванні із загальноосвітньою установою освітніх структур (установах професійної освіти). Таким чином, сутність освітньої мережі, як сукупності суб'єктів освітньої діяльності, полягає у наданні ними один одному власних освітніх ресурсів з метою підвищення результативності і якості освіти.

Середні загальноосвітні установи не в змозі забезпечити, належною мірою, матеріально-технічні умови реалізації програм технологічного профілю власними зусиллями. Моральне й фізичне зношування шкільного навчально-лабораторного устаткування, інструментів, видаткових матеріалів, відсутність бази для підготовки висококваліфікованих кадрів по освоєнню сучасних технологій, – усе це диктує необхідність використання ПТНЗ накопиченого потенціалу.

Але головним ресурсом, об'єктивно недоступним середнім загальноосвітнім школам, є саме людський ресурс: кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання професійно-технічних училищ, накопичені моральні цінності, традиції, психологічний досвід виробничого навчання, етичні норми професійної, корпоративної діяльності.

У цілому аналіз поставленої проблеми участі загальноосвітніх шкіл і ПТНЗ у розв'язанні комплексу назрілих соціальних проблем і, зокрема, профілізації середньої загальноосвітньої школи, дозволяє дійти висновку про доцільність створення на базі ПТНЗ ресурсного

центру середньої професійної освіти.

Тільки технологічний профіль надає можливість старшокласникам в умовах профільного навчання отримати початкову кваліфікацію з професії робочого (службовця), що значно розширює можливості соціалізації випускника школи, забезпечує наступність сходинок його професійного навчання через реальну пробу власних можливостей у певній сфері виробництва (послуг), сприяє формуванню цілісної компетентності, конкурентоспроможності майбутнього професіонала.

Профільне навчання на базі ПТНЗ забезпечує старшокласникам широкі можливості для вибору профільних дисциплін та елективних курсів (курсів за вибором). Професійно-технічні навчальні заклади мають необхідні матеріально-технічні бази, науково-методичні розробки і кваліфіковані кадри, що є потенціалом для реалізації програм профільного навчання старшокласників технологічного профілю, практико-орієнтованих елективних курсів, організації допрофільної підготовки учнів, які можуть бути представлені для вирішення завдань допрофільної підготовки і профільного навчання ЗОШ.

Реалізація завдань профільного навчання технологічного профілю вимагає розв'язання питань матеріально-технічного й організаційного забезпечення навчального процесу. Можемо зробити висновок, що розвиток системи технологічної освіти й підготовки професійних кадрів може здійснюватися як у загальному процесі зміцнення освітньої бази навчальних закладів, так і шляхом створення навчально-педагогічних комплексів установ загальної, додаткової й професійної освіти, об'єднаних

цілями погодженого навчального процесу. Комплексне використання загальноосвітніми школами навчальної й матеріально-технічної бази ПТНЗ дозволяє активізувати процес розвитку системи освіти шляхом концентрації й інтенсифікації використання освітніх ресурсів, сприяє вирішенню регіональних проблем освіти в руслі сучасних завдань.

Отже, перехід до профільного навчання сприяє:

- забезпеченню поглибленого вивчення окремих предметів програми загальноосвітньої освіти;
- створенню умов для здійснення диференціації змісту навчання старшокласників з широкими та гнучкими можливостями побудови школярами індивідуальних освітніх програм;
- встановленню рівного доступу до повноцінної освіти різним категоріям учнів у відповідності з їхніми здібностями, індивідуальними схильностями та потребами;
- розширенню можливостей соціалізації учнів, забезпеченню наступності між загальноосвітнім та професійною освітою, можливість більш ефективно підготувати випускників шкіл до засвоєння програм вищої освіти.

Таким чином, профільне навчання спрямоване на реалізацію особистісно орієнтованого підходу в освіті. Воно припускає створення системи спеціалізованої підготовки у старших класах загальноосвітньої школи, кооперацію з закладами початкової, середньої та вищої освіти. При цьому значно розширюються можливості будувати майбутнім фахівцям власної освітньої траєкторії професійно-особистісного розвитку.

Література та джерела

1. Голуб Г.Б. Организация профильного обучения в форме индивидуальной образовательной траектории на старшей ступени общего образования: методические рекомендации / Г.Б.Голуб, Е.Б.Перельгина, И.С.Фишман / Под ред. Е.Я.Когана. – Самара: ООО «Офорт», 2007. – 93 с.
2. Про затвердження нової редакції Концепції профільного навчання у старшій школі. Наказ № 854 від 11 вересня 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/4827> – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Рогоза В.В. Комплектування профільної школи та професійне консультування учнів [Електронний ресурс] / В.В.Рогоза. – Режим доступу: <www.ipro.org.ua/index.php> – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Чистякова С.Н. Педагогическое сопровождение самоопределения школьников: Методическое пособие для профильной и профессиональной ориентации и профильного обучения школьников / Светлана Николаевна Чистякова. – 2-е изд. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 128 с.
5. Чистякова С.Н. Слагаемые выбора профиля обучения и траектории дальнейшего образования: Элективный ориентационный курс / С.Н.Чистякова, Н.Ф.Родичев, Е.О.Черкашин. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 80 с.

Статтю присвячено проблемі професійно-особистісного розвитку майбутніх фахівців засобами профільного навчання за сучасних умов.

Ключові слова: особистість, профільне навчання, професійний розвиток.

Статья посвящена проблеме профессионально-личностного развития будущих специалистов средствами профильного обучения в современных условиях.

Ключевые слова: личность, профильное обучение, профессиональное развитие.

The author of the article has considered the issue of problem professionally-personal development of future specialists by means of profile teaching in current conditions.

Key words: personality, profile teaching, professional development.